

LAUDATIO BOERHAAVE BIOGRAFIE PRIJS 2018

JAAP VERHEUL, DE ATLANTISCHE PELGRIM. JOHN LOTHROP MOTLEY EN DE AMERIKAANSE
ONTDEKKING VAN NEDERLAND (BOOM, 2017)

Een Nederlandse biografie die leven en werken tot onderwerp kiest van een al anderhalve eeuw geleden overleden Amerikaan van wie nog maar heel weinig Nederlanders, en trouwens ook Amerikanen, ooit gehoord hebben: dat is een biografie met lef. En onder die schaarse Nederlanders die 's mans naam wel eens hadden opgepikt, waren dan vooral studenten geschiedenis die in een overzichtsbok even de titel *The Rise of the Dutch Republic* voorbij zagen komen, met nog meer in het voorbijgaan de naam van de schrijver ervan, ene John Lothrop Motley. Dat 'ene' heeft nu, met deze biografie, zijn geldigheid verloren. Wat laat Jaap Verheul knap zien welk een belangwekkend leven deze Bostonse patriciër, steeds professioneler te werk gaand amateur-historicus, rondreizend geleerde, pionierend archiefkrat en ietwat mislukt diplomaat heeft geleid, en vooral ook welke niet geringe betekenis deze man heeft gehad.

Betekenis allereerst voor het beeld van Nederland en de Nederlander in de Verenigde Staten. Gebaseerd op roddelpraat van oude tegenstanders van de Nederlandse Republiek, met name natuurlijk Spanjaarden en Engelsen, stonden tot halverwege de 19e eeuw wij Nederlanders aldaar bekend als onbetrouwbare en gierige jeneverdrinkers onverklaarbaar gehuisvest in een onbenullig en vooral ook onaangenaam drassig kikkerlandje. Dankzij Motley's studie van de opkomst van de Nederlandse Republiek en de even omvangrijke vervolgdelen daarop transformeerden we van de ene dag op de andere in de vrijheidlievende pioniers van een republikeinse staatsvorm, wier *Plackaet van Verlatinghe* als ijzersterke voorloper fungeerde van de *Declaration of Independence*. Zeker, zo maakt Jaap Verheul duidelijk, Motley's kijk op onze geschiedenis was en bleef steeds georiënteerd op die van zijn eigen vaderland – altijd weer is het de wording en verdere geschiedenis van de Amerikaanse republiek, tot en met de in zijn eigen tijd uitgevochten Burgeroorlog aan toe, die als richtsnoer voor zijn kijk op Nederlands verleden fungeert en er de termen van bepaalt.

Daarnaast doet Verheul glashelder uit de doeken hoe Motley's breed-visionaire, voor Amerikaanse lezers bedoelde geschiedschrijving op onze eigen bodem de Nederlandse historici uit de hardnekkig bedreven detailstudie losrukt en ze als het ware dwingt om, stellingnemend ten opzichte van Motley, eindelijk tot een synthetische visie te komen op de 16e/17e eeuwse wording van het eigen land. Geen Fruin zonder Motley: wie had dat nu gedacht?

Ook lukt het Verheul om uit de duizenden pagina's van Motley's studies over de geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog, vanaf haar begin in 1568 tot het Twaalfjarig Bestand aan toe dat een halve eeuw later tot een eind kwam, verstandige conclusies te trekken over de wisselende aard van Motley's geschiedbeoefening en hoe Motley zelf vond dat de wetenschap van de geschiedenis wel en niet beoefend moest worden – dit in door Verheul steeds kritisch onderhouden dialoog met hoe het elders in de geschiedschrijving van die tijd toging.

Zeer te prijzen in Verheul is verder dat hij zorgvuldig heeft verzuimd in een aantal altijd gereed staande biografenvalkuilen te donderen. Geen hagiografie; wel kritisch-sympathiserende distantie. Geen oeverloze detaillering; wel een reële verhouding tussen de betekenis van zijn hoofdfiguur en het aantal aan hem gewijde pagina's. Geen toen-en-toen feitenbrei; wel een doordachte opbouw waarbij patronen worden herkend en heldere lijnen getrokken. Geen vakjargon; wel helder, onopgesmukt proza (waarbij, kleine kritische noot, het aantal Anglicismen beduidend lager had mogen uitvallen). Niet zich beperken tot één kant-en-klaar gereed liggende bron; wel putten uit een veelzijdig en verstandig gekozen veelheid aan bronnen, gekoppeld aan een doordachte literatuurkeuze, en dit alles dan ook nog eens netjes en toegankelijk gedocumenteerd zodat de lezer weet waar de schrijver welke wijsheid nu precies op gebaseerd heeft.

Zeker heeft Verheul ook geboft. Welke biograaf krijgt nu als levenslang bevriende mede-student van zijn hoofdpersoon iemand van de statuur en de betekenis van Otto von Bismarck in de schoot geworpen? Vanaf Otto's van duels, dronkenschap en charmante Göttinger scharrels uitpuilende studententijd tot en met de avonden die inmiddels oud-ambassadeur Motley gezellig vol rode wijn en sigaren met de IJzeren Kanselier doorbrengt onder het ophalen van oude herinneringen aan hun gedeelde

studiejaren, zien we Bismarck deze biografie in- en weer uitwandelen, als een fraai contrapunt bij de zoveel minder doelgerichte, zoveel wisselvalliger loopbaan van Motley zelf. Enfin, de jury kan nog wel even zo doorgaan, maar waarom zouden we: het is ons een groot genoegen dit boek de Boerhaave Biografie Prijs toe te kennen, in de hoop dat die prijs het aantal lezers van deze bijzondere biografie nog flink wat verder zal verhogen.

PROF. DR. H.F. (FLORIS) COHEN, BIJZONDER HOOGLERAAR IN DE VERGELIJKENDE
NATUURWETENSCHAP UNIVERSITEIT UTRECHT

PROF. DR. D. (DOUWE) DRAAISMA, HOOGLERAAR GESCHIEDENIS VAN DE PSYCHOLOGIE
RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

PROF. DR. J.P. (JAN) HOGENDIJK, HOOGLERAAR GESCHIEDENIS VAN DE WISKUNDE
UNIVERSITEIT UTRECHT